

ดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

พงษ์เทพ สันติกุล

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

การจัดทำดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำดัชนีและเครื่องมือวัดความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นที่เหมาะสมและสะดวกต่อการใช้ประโยชน์และทำซ้ำ โดยใช้ข้อมูลเบื้องต้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบและน่าเชื่อถือ และจัดเก็บเพิ่มเติมเฉพาะส่วนที่จำเป็นเท่านั้น วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาดัชนีวัดจำแนกออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ (1) ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและนำเสนอต่อผู้เกี่ยวข้อง (3) ทบทวนข้อมูลเบื้องต้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บ (4) จัดทำแบบบันทึกข้อมูลสำหรับดัชนีวัดแต่ละตัว (5) จัดเก็บข้อมูลจากชุมชน 2 แห่ง (6) นำผลการวิเคราะห์ไปตรวจสอบความถูกต้องจากเจ้าของข้อมูล ผลการวิจัยได้เครื่องมือวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่สามารถระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและความเป็นจริงของชุมชน และเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนในการทำซ้ำเพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นปัจจุบันสำหรับเป็นแนวทางจัดทำแผนและนโยบายเพื่อพัฒนาความอยู่ดีมีสุขแก่สมาชิกของชุมชน การวัดความเข้มแข็งชุมชน พบว่า ชุมชนต่างมีจุดแข็งและจุดอ่อนที่หลากหลายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของชุมชนและกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาในอดีต ความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ พบว่า เครื่องมือวัดมีความเหมาะสมสามารถนำผลการวัดไปใช้ได้จริงและใช้ได้ไม่ยากนัก ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำไปทำซ้ำในทุกๆ ปี เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน ดัชนีวัดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งที่จัดทำขึ้นใหม่นี้ พิจารณาในอีกมุมมองหนึ่ง คือ เครื่องมือสำหรับวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บไว้แล้วมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากขึ้นกว่าเดิม

คำสำคัญ: ดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง; ชุมชนเข้มแข็ง

Community-Strength Index

Pongthep Suntigul

Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand

Abstract

This study aimed to develop a community-strength index as a tool for indexing and measuring community strengths and weaknesses that are appropriate and easy to replicate. Data were systematically and accurately collected by the local government; and additional essential data were collected by the researcher. It was conducted in 6 steps: (1) literature review, (2) constructing a research framework presented to stakeholders, (3) reviewing the data collected by local governments, (4) designing a database for each indicator, (5) collecting additional data, and (6) checking and analyzing results with

stakeholders. As a result, the instrument was successfully developed with the capacity to identify strengths and weaknesses of the community in line with the social contexts; and it could also be used for future study. The information obtained from the use of the tool was beneficial for developing plans and policies to improve the well-being of community members. Indicator measurements showed that each community had different sets of strengths and weaknesses, which depended on the social context of the community and the previous development process. With this tool, local governments could easily measure up-to-date situation annually. Therefore, this community strength index tool is found to be appropriate and easily applicable to improve the analysis of local government data.

Keywords: community strength indexing; strength community; healthy community

บทนำ

การจัดทำดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรมมีความเที่ยงตรง (validity) และความเชื่อมั่นสูง (reliability) นอกจากจะช่วยให้สามารถวัดผลการพัฒนาของชุมชนหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้แล้ว ยังใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุข (well being) ให้กับสมาชิกของชุมชน

การจัดทำดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่บทวนมาแล้วใช้แนวทางการจัดเก็บข้อมูลโดยแบบสำรวจที่จัดทำขึ้นใหม่ทั้งหมด⁽¹⁻⁷⁾ เมื่อได้ข้อมูลจากการสำรวจแล้วจึงใช้วิธีการทางสถิติคำนวณหาความเข้มแข็งของชุมชน วิธีการดังกล่าวแม้สามารถให้ผลลัพธ์ตรงตามที่นักวิจัยต้องการแต่ชุมชนไม่สามารถนำวิธีการดังกล่าวไปทำซ้ำได้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่ยากเกินความสามารถและต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก การจัดทำดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าวจึงเป็นการทำเพียงครั้งเดียวและสิ้นสุดเมื่อจบโครงการไม่มีการทำซ้ำ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การวัดความเข้มแข็งของชุมชนควรทำต่อเนื่องเพื่อความเป็นปัจจุบันของข้อมูล เนื่องจากชุมชนมีพลวัตและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ในขณะที่ชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบและมีความน่าเชื่อถืออยู่แล้วเป็นประจำทุกปีได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) และ ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช. 2ค)⁽⁸⁾ ซึ่งสนับสนุนการจัดทำ โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และระบบข้อมูลตำบล (Thailand Community Network

Appraisal Program: TCNAP)⁽⁹⁾ ซึ่งสนับสนุนการจัดทำโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ข้อมูลที่จัดเก็บนี้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ไม่มากนัก เนื่องจากการใช้ประโยชน์ข้อมูลต้องอาศัยผู้มีความรู้และทักษะในการใช้ข้อมูลและต้องมีเครื่องมือสำหรับนำข้อมูลมาแปลเป็นสารสนเทศที่เหมาะสมจึงสามารถใช้ประโยชน์ได้

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำดัชนีและเครื่องมือวัดความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นที่เหมาะสมและสะดวกต่อการใช้ประโยชน์และทำซ้ำโดยชุมชนท้องถิ่น เป็นการสร้างเครื่องมือที่เหมาะสมกับการนำไปใช้ประโยชน์และทำซ้ำโดยชุมชน ภายใต้แนวคิดการใช้ข้อมูลของชุมชนที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบและมีความน่าเชื่อถือเป็นหลัก และจัดเก็บเพิ่มเติมเฉพาะส่วนที่จำเป็นเท่านั้น โดยดัชนีต้องวัดค่าได้อย่างถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือ สามารถระบุจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชนได้อย่างถูกต้องเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนพัฒนาชุมชนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับสมาชิกชุมชน

วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษา ประกอบด้วย (1) การวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยการวิเคราะห์การถดถอยเชิงพหุคูณ (multiple regression) โดยใช้ข้อมูลทั้งหมดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเมินตนเองด้วยเครื่องมือวัดความเข้มแข็งชุมชนออนไลน์ จำนวน 105 แห่ง (2) การวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาดัชนีวัดความเข้มแข็งชุมชน และ (3) การนำเครื่องมือไปวัดความเข้มแข็ง

ของชุมชนท้องถิ่น 1 แห่ง

การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชน จำแนกขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเข้มแข็งและการจัดทำดัชนีวัดชุมชนเข้มแข็งเพื่อค้นหาความหมายและองค์ประกอบเพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยสำหรับจัดทำดัชนีวัดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 2 สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและนำเสนอต่อนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิจากกรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสม และความเป็นไปได้ในการจัดทำดัชนีวัดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง

ขั้นตอนที่ 3 ปรับแก้กรอบแนวคิดตามข้อเสนอแนะและทบทวนข้อมูลเบื้องต้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเก็บไว้ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช. 2ค) และระบบข้อมูลตำบลโดยการสำรวจ เพื่อค้นหาข้อมูลที่เหมาะสมกับดัชนีวัดแต่ละตัว โดยไม่ต้องจัดเก็บใหม่ทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำแบบบันทึกข้อมูลสำหรับดัชนีวัดแต่ละตัว และจัดทำแบบสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับดัชนีวัดที่ไม่สามารถหาข้อมูลได้จากข้อมูลที่มีอยู่ แล้วนำเสนอต่อนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิจากกรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการจัดเก็บ

ข้อมูลที่ไม่มีการจัดเก็บไว้และต้องสำรวจใหม่ส่วนใหญ่แล้วเป็นข้อมูลเชิงอัตวิสัยซึ่งเป็นทัศนคติของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ความเห็นต่อผู้นำ (จำนวน 8 ข้อ) การบริหารจัดการชุมชน (จำนวน 11 ข้อ) ความสามารถในการปรับตัว (จำนวน 2 ข้อ) ความเท่าเทียมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ (จำนวน 6 ข้อ) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทุนทางสังคม (จำนวน 2 ข้อ) ความภาคภูมิใจในชุมชน (จำนวน 6 ข้อ) การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกชุมชน (จำนวน 4 ข้อ) การพึ่งตนเอง (จำนวน 4 ข้อ) การมีส่วนร่วม (จำนวน 6 ข้อ) ความปลอดภัย

ในชีวิตและทรัพย์สิน (จำนวน 5 ข้อ) รวมเป็นคำถามสำหรับสำรวจข้อมูลใหม่ จำนวน 54 ข้อ

ขั้นตอนที่ 5 นำเครื่องมือวัดไปจัดเก็บข้อมูลจากชุมชนและนำมาประมวลผลความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้เกณฑ์การประเมินที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและได้รับการตรวจสอบจากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 6 นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งไปตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสมของการดำเนินงาน ด้วยวิธีคืนข้อมูลให้ชุมชนท้องถิ่นเจ้าของข้อมูลตรวจสอบ

ผลการศึกษา

ผลการนำเครื่องมือวัดความเข้มแข็งชุมชนท้องถิ่น

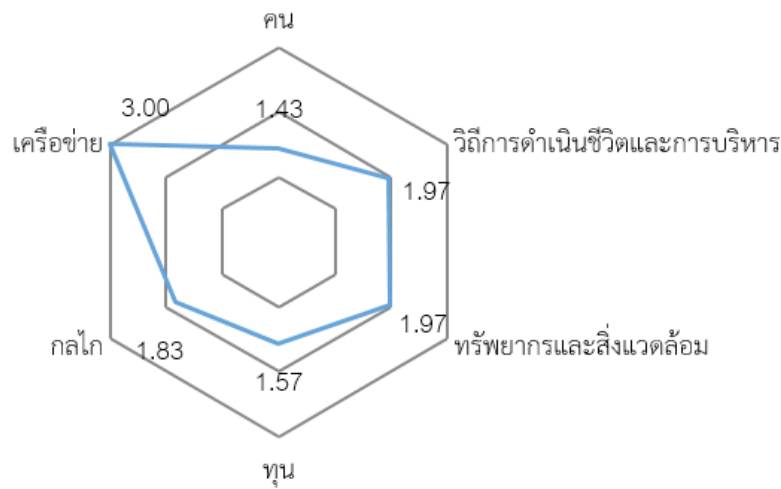
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากรในเขตชุมชน A จำนวน 379 คน เพศชาย 138 คน (ร้อยละ 40.5) เพศหญิง 203 คน (ร้อยละ 59.5) ไม่ระบุเพศ 38 คน (ร้อยละ 10.0) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 49.1) รองลงมา คือ อาชีพรับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 23.2)

ชุมชน A มีองค์ประกอบพื้นฐานของความเป็นชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อนเรียงลำดับ ดังภาพที่ 1 จุดแข็งของชุมชน A ประกอบด้วย (1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประกอบด้วย เครือข่ายที่เป็นกลุ่มหน่วยงาน องค์กร และสถาบัน ที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ มีความเข้มแข็งระดับมาก (คะแนน 3.00 จากคะแนนเต็ม 3.00) และ (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการดำเนินชีวิตและการบริหาร มีความเข้มแข็งเท่ากับองค์ประกอบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง (คะแนน 1.97 จากคะแนนเต็ม 3.00)

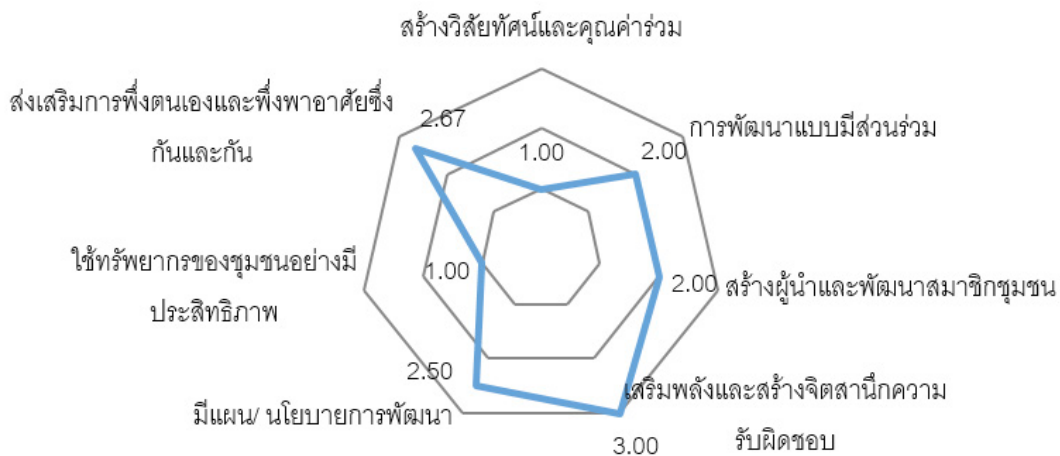
จุดอ่อนของชุมชน A ประกอบด้วย (1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้มแข็งในภาพรวมระดับปานกลาง (คะแนน 1.43 จากคะแนนเต็ม 3.00) และ (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้มแข็งในภาพรวมระดับปานกลาง (คะแนน 1.57 จากคะแนนเต็ม 3.00)

ชุมชน A มีกระบวนการ/วิธีการที่นำไปสู่การเป็นชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อนเรียงลำดับ ดังภาพที่ 2 จุดแข็งของชุมชน A ประกอบด้วย (1) การเสริมสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบแก่สมาชิกชุมชน มีความเข้มแข็งของภาพรวมในระดับมาก (คะแนน 3.00 จากคะแนนเต็ม

ภาพที่ 1 ความเข้มแข็งขององค์ประกอบชุมชน A

ภาพที่ 2 ความเข้มแข็งของกระบวนการ/วิธีการบริหารจัดการชุมชน A

3.00) และ (2) การส่งเสริมการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเข้มแข็งในภาพรวมระดับมาก (คะแนน 2.67 จากคะแนนเต็ม 3.00)

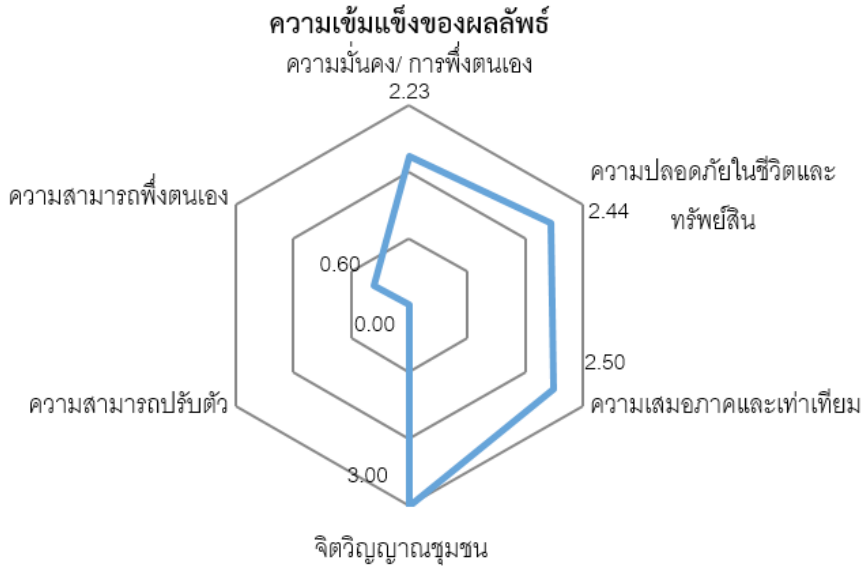
จุดอ่อนของชุมชน A ประกอบด้วย (1) การใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ความเข้มแข็งในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (คะแนน 1.00 จากคะแนนเต็ม 3.00) (2) การสร้างวิสัยทัศน์และคุณค่าร่วม มีความเข้มแข็งในภาพรวมในระดับน้อย (คะแนน 1.00 จากคะแนนเต็ม 3.00)

ชุมชน A มีผลลัพธ์จากการพัฒนาที่เป็นผลจากความเข้มแข็งที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อน ดังภาพที่ 3

จุดแข็งของชุมชน A ประกอบด้วย (1) การมีจิตวิญญาณชุมชน ความเข้มแข็งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนนเต็ม 3.00) และ (2) ความเสมอภาคและเท่าเทียม ความเข้มแข็งของภาพรวมอยู่ในระดับมาก (คะแนน 2.50 จากคะแนนเต็ม 3.00)

จุดอ่อนชุมชน A ประกอบด้วย (1) ความสามารถในการปรับตัว ความเข้มแข็งในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (คะแนน 0.00) (2) ความสามารถพึ่งตนเอง ความเข้มแข็งในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (คะแนน 0.60 จากคะแนนเต็ม 3.00)

ภาพที่ 3 ดัชนีความเข้มแข็งของผลลัพธ์ชุมชน A

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใช้ข้อมูลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเมินตนเองออนไลน์ จำนวน 105 แห่ง ปรากฏผลดังนี้

กรณีที่ 1: ตัวแปรต้น ได้แก่ ค่าคะแนนรวมด้านองค์ประกอบ และค่าคะแนนรวมด้านกระบวนการ/วิธีการบริหารจัดการชุมชน ตัวแปรตาม คือ ค่าคะแนนรวมด้านผลลัพธ์

ตัวแปรอิสระทั้ง 2 ตัว คือ องค์ประกอบ และกระบวนการ/วิธีการบริหารจัดการชุมชน ร่วมกันอธิบายความผันแปรของผลลัพธ์ได้ ร้อยละ 32.7 ตัวแปรอิสระทั้ง 2 ตัวมีผลต่อผลลัพธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังตารางที่ 1

โดยมีสมการถดถอยพหุดังนี้

$$Y = 0.880 + 0.405 X_1 + 0.175 X_2$$

เมื่อ: X_1 = องค์ประกอบพื้นฐานของชุมชน

X_2 = กระบวนการ/วิธีการบริหารจัดการชุมชน

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์จากการพัฒนา

ตัวแปร	B	SE	Beta	t
องค์ประกอบ	0.405	0.095	0.406	2.698*
วิธีการ	0.175	0.065	0.258	4.247*
ทวน	0.880	0.186		4.740*

$R^2 = 0.327$, $SEE = 0.162$, $F = 25.568$, $Sig\ of\ F = 0.000$, * $p < 0.05$

กรณีที่ 2

- คน
- วิถีการดำเนินชีวิต
- ทรัพยากร
- ทุน
- กลไก
- เครือข่าย
- สร้างวิสัยทัศน์
- พัฒนามีส่วนร่วม
- สร้างผู้นำ
- สร้างจิตสำนึก
- มีแผนและนโยบาย
- ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ
- ส่งเสริมการพึ่งตนเอง

พบตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร จากตัวแปรอิสระทั้งหมด 13 ตัวแปร คือ ทุนวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชน และการเสริมพลังและสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชนร่วมกันอธิบายความผันแปรของผลลัพธ์ได้ร้อยละ 53.3 ตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวมีผลต่อผลลัพธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ ดังตารางที่ 2

โดยมีสมการถดถอยพหุดังนี้

$$Y = 0.775 + 0.402 X_1 + 0.232 X_2 + 0.081 X_3$$

เมื่อ: X_1 = ทุน

X_2 = วิถีการดำเนินชีวิต

X_3 = การเสริมพลังและสร้างจิตสำนึก

ความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชน

วิจารณ์

จากผลการวัดความเข้มแข็งชุมชน พบว่า ชุมชนมีจุดแข็งและจุดอ่อนที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของชุมชนและกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาในอดีต^(10, 11) ประกอบกับการเข้าไปสร้างการพัฒนาให้กับชุมชนโดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และกองทุนสนับสนุนที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศเป็นเวลานาน ทำให้ชุมชนมีการพัฒนามาแล้วในระยาะหนึ่ง แต่พัฒนาการชุมชนมีความหลากหลายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน กระบวนการ หรือวิธีการบริหารจัดการของชุมชน การวัดความเข้มแข็งทำให้ชุมชนทราบถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเอง^(12, 13) เพื่อนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งและลดจุดอ่อนของชุมชนเพื่อสร้างสมดุลให้การพัฒนา

ดัชนีวัดความเข้มแข็งชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยตัวแปรต้น 2 กลุ่ม คือ (1) องค์ประกอบ (2) กระบวนการ/วิธีการ และตัวแปรตาม 1 กลุ่ม คือ ผลลัพธ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์จากการพัฒนา

ตัวแปร	B	SE	Beta	t
ทุน	0.402	0.057	0.512	7.076*
วิถีการดำเนินชีวิต	0.232	0.064	0.273	3.612*
การเสริมพลังและสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชน	0.081	0.032	0.193	2.483*
ค่าคงที่	0.775	0.149		5.212*

$R^2 = 0.533$, $SEE = 0.135$, $F = 34.409$, $Sig\ of\ F = 0.000$, * $p < 0.05$

1. องค์ประกอบ หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและชุมชนจำเป็นต้องมี ประกอบด้วย ดัชนีวัดหลัก 5 ดัชนี คือ (1) คน (2) วิธีการ และกระบวนการ (3) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (4) ทุน (5) เครือข่าย

2. กระบวนการ/วิธีการ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย ดัชนีหลัก 8 ดัชนี ได้แก่ (1) การสร้างวิสัยทัศน์และคุณค่าร่วม (2) การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (3) การสร้างผู้นำและพัฒนาคน (4) การเสริมพลังและความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชน (5) การมีแผนและนโยบายการพัฒนา (6) การมีเป้าหมายมั่นคงเป็นรูปธรรม (7) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และ (8) การส่งเสริมการพึ่งตนเอง

3. ผลลัพธ์ หมายถึง ผลที่ได้จากการที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นการวัดเพื่อยืนยันว่าชุมชนมีความเข้มแข็งจริง ประกอบด้วย ดัชนีหลัก 5 ดัชนี ได้แก่ (1) ความอยู่ดีมีสุข (2) ความมั่นคงด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (3) การมีจิตวิญญาณชุมชน (4) ความสามารถปรับตัว และ (5) ความสามารถพึ่งตนเอง

ดัชนีวัดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ ประการที่ 1 เป็นตัวแทนที่ดีของสิ่งที่ต้องการศึกษา สามารถวัดทรัพยากรและกิจกรรมของชุมชนที่แสดงถึงความเข้มแข็งได้อย่างเหมาะสม ประการที่ 2 สามารถวัดหรือสังเกตได้อย่างเป็นระบบ มีความเป็นรูปธรรมสูง มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นสูง และ ประการที่ 3 เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง ง่ายและสะดวกในการใช้ประโยชน์และการทำซ้ำโดยชุมชนได้ในภายหลัง

การจัดทำดัชนีวัดความเข้มแข็งของชุมชนที่ทบทวนมาใช้วิธีการสำรวจเพื่อจัดเก็บข้อมูลใหม่ทั้งหมดและนำมาวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลให้การทำซ้ำในปีต่อไปทำได้ยาก รวมทั้งใช้ค่าใช้จ่ายสูงสำหรับการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งครั้งนี้ใช้วิธีการนำข้อมูลที่จัดเก็บเป็นฐานข้อมูลประจำตำบล ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช. 2ค) และระบบข้อมูลตำบลโดยการสำรวจ ประกอบกับ

การสำรวจข้อมูลใหม่ที่ไม่สามารถหาได้จากฐานข้อมูลที่มีอยู่เดิมมาประกอบการวิเคราะห์/วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลให้เครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งชุมชนที่ได้มีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริงโดยสะดวก รวมทั้งการทำซ้ำในทุกๆ ปี เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ใช้ไม่ยาก ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำไปทำซ้ำ เช่นเดียวกับมีการศึกษา พบว่า ผลการวิจัยที่จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ต้องมีความเหมาะสมกับผู้ใช้และสะดวกในการนำไปใช้⁽¹⁴⁾ แตกต่างจากการจัดทำที่ทบทวนมาซึ่งใช้การสำรวจเป็นหลัก ทำให้การทำซ้ำในปีต่อไปยากและใช้งบประมาณมาก

ดัชนีชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งพิจารณาในอีกมุมมองหนึ่งคือ เครื่องมือสำหรับนำข้อมูลที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จัดเก็บไว้มาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นกว่าเดิม เป็นเครื่องมือสำหรับการประมวลผลข้อมูลที่จัดเก็บในรูปข้อมูลดิบให้เป็นสารสนเทศที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้งานได้อย่างดี ข้อจำกัดของดัชนีวัดความเข้มแข็งชุมชนนี้ คือ ชุมชนที่จะนำเครื่องมือนี้ไปใช้ต้องมีฐานข้อมูลครบถ้วนทั้ง 3 ฐาน ซึ่งหลายๆ ชุมชนมีข้อมูลไม่ครบถ้วน ดังนั้นจึงควรนำข้อจำกัดนี้ไปพัฒนาเครื่องมือวัดดัชนีความเข้มแข็งชุมชนสำหรับชุมชนที่มีฐานข้อมูลไม่ครบสามารถนำไปใช้งานได้โดยผลลัพธ์ยังคงมีความถูกต้องและเที่ยงตรงเช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของชุมชน จากการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า ประกอบด้วย (1) ทุน ที่ประกอบด้วย ทุนทางสถาบัน และทุนมนุษย์ (2) วิธีการดำเนินชีวิตและการบริหารชุมชน (3) การเสริมพลังและสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชน

เหตุผลที่มีตัวแปรอิสระเพียง 3 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ ตัวแปรอีก 10 ตัวแปรที่เหลือมีค่าคะแนนแตกต่างกันมากส่งผลให้ค่าความแปรปรวนของข้อมูลมากจนไม่สามารถหาความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงได้แสดงถึงการพัฒนาด้านทุน วิธีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชน และการเสริมพลังและสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสาธารณะแก่สมาชิกชุมชนของกลุ่มตัวอย่างมีการพัฒนาความเข้มแข็งไปในทิศทางเดียวกัน ในขณะที่การพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เหลือยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่เป็นไปตามบริบทแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

1. Black A, Hughes P. The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes. Canberra: Commonwealth of Australia; 2001.
2. Ashby DT, Pharr J. What is a healthy community? [Internet]. 2012 [cited 2019 Jan 15]. Available from: https://digitalscholarship.unlv.edu/lincy_publications/4
3. Western J, Stimson R, Scott Buam S, Gellecum V. Measuring community strength and social capital. Regional Studies 2005;39:1095-109.
4. Pope J. Indicators of community strength in Victoria: framework and evidence. Victoria: Department of Planning and Community Development; 2011.
5. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ; 2550.
6. สุรพล ปธานวนิช, วรณวดี พูนพอกสิน, พงษ์เทพ สันติกุล, จัตตรงค์ บุญรัตน์สุนทร, โชติมา แก้วทอง. การปรับปรุงและพัฒนาตัวชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยระดับเมืองและชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2553.
7. พรชัย ตระกูลวรานนท์, สายฝน สุเอียนทรเมธี, รุ่งนภา เทพภาพ. การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดทุนทางสังคมและประชาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสัญญา ธรรมศาสตร์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2553.
8. กรมการพัฒนาชุมชน. บริการข้อมูล จปฐ./กชช. 2ค [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อ 20 มี.ค. 2563]. แหล่งข้อมูล: <https://rdic.cdd.go.th/bmn-service>
9. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ. TCNAP ระบบข้อมูลตำบลโดยการสำรวจ [อินเทอร์เน็ต]. [สืบค้นเมื่อ 20 มี.ค. 2563]. แหล่งข้อมูล: <https://tcnap2.tcnap.org/tcnap2/>
10. นภภรณ์ หะวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล, สุรวุฒิ บัดไธสง, นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล, ปานจักษ์ เหล่ารัตนวรพงษ์. ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย; 2550.
11. สุมาลี สันติพลวุฒิ, โสมสกา เพชรานนท์, สมหมาย อุดมวิทิต. โครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ; 2550.
12. วรณธรรม กาญจนสุวรรณ. กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ บัจจัยและตัวชี้วัด. รัฐประศาสนศาสตร์ 2553;8:119-21.
13. พระมหาสุกิตย์ อากาศโร. เครือข่าย ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข; 2548.
14. Brown G T, Rodger S. Research utilization model: frameworks for implementing evidence-based occupational therapy practice. Occupational Therapy International 1999;6:1-23.